

ÇAĞDAŞ CAMİ MİMARİSİNİN BİÇİMSEL ALGISINDA TOPLUMSAL YANILSAMALAR¹

SOCIAL ILLUSIONS IN THE FORMAL PERCEPTION OF CONTEMPORARY MOSQUE ARCHITECTURE

Merve ÖZKAYNAK YOLCU¹, Murat ORAL²

¹Amasya Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Amasya / Türkiye

²Konya Teknik Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Konya / Türkiye

ORCID: 0000-0002-1423-6749¹, 0000-0003-4848-5417²

Öz: Amaç: Çalışmanın amacı çağdaş cami mimarisine yönelik yeni tasarım yaklaşımlarında geleneksel, yorumlanan, taklit edilen veya özgün biçimsel kimlik arayışlarını sosyolojik boyutta incelemektir. Ayrıca kullanıcının bakış açısını ve algısını ölçmek, halkın bilinç düzeyi ile farkındalığını tespit etmek amaçlanmıştır.

Yöntem: Çalışma kuramsal çerçeve ve alan araştırması olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk aşaması olan kuramsal bölümde cami mimarisinin tarihsel gelişimi, çağdaş kuramsal yaklaşımlar ve tasarımlarda biçimsel arayışlar araştırılmıştır. İkinci aşama olan alan araştırması bölümünde ise kullanıcıların cami tasarımlarına bakış açılarını ölçmek amacıyla anket uygulaması yapılmıştır. Çalışmanın evrenini Konya İli Selçuklu İlçesi cami kullanıcıları oluşturmaktadır. Kullanıcılara dört bölümde 95 sorudan oluşan anket formu yöneltilmiştir.

Bulgular: Çalışmanın bulgular bölümünde geçerli sayılan 99 anket sonucu değerlendirilmiştir. Elde edilen anket sonuçlarına göre; cami kullanıcılarının çağdaş cami mimarisine farkındalıklarının düşük olduğu, sahte tarihselcilik olarak adlandırılan taklit cami mimarisini savundukları tespit edilmiştir.

Sonuç: Çalışmada kullanıcıların gelenekselin kopya edildiği cami mimarisine tutumlarının olumlu olduğu belirlenmiş ve cami mimarisinde kullanılan taklit öğeleri destekledikleri tespit edilmiştir. Kullanıcıların gelenekselin yorumlandığı cami mimarisine karşı tutumları olumlu olurken, özgür biçimlenen cami tasarımlarını benimsemediklerini görülmektedir. Kullanıcıların farkındalık düzeylerinin artırılması ve uzmanlar tarafından bilgilendirici seminerler, konferanslar ve TV programları düzenlenmesi gerekliliği ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Görsel Algı, Kent Kimliği, Sosyolojik Analiz, Mimaride Taklit

Abstract: Aim: The aim of this study is to examine the search for traditional, adapted, imitated or unique formal identity in new design approaches towards contemporary mosque architecture in sociological terms. In addition, it is aimed to measure the user's perspective and perception, to determine the level of consciousness and awareness of the public.

Method: The study consists of two parts: theoretical framework and case study. In the literature review, which is the first stage of the study, the historical development of mosque architecture, contemporary approaches and formal attempts in designs were investigated. In the second stage of the study, a survey was conducted to determine the perspectives of the participants on mosque designs. The universe of the study is the mosque users of Konya Selçuklu District. A questionnaire consisting of 95 questions in four sections was directed to the users.

Results: In the results of the study, 99 valid participants were evaluated. According to the results of the survey, it has been determined that the awareness of mosque users to contemporary mosque architecture is low level and they advocate the imitation mosque architecture, which is called false historicism.

Conclusion: In the study, it was determined that the attitudes of the users towards the mosque architecture, in which the traditional was copied, were positive and they supported the imitation elements used in the mosque architecture. While the attitudes of the users towards the mosque architecture in which the traditional is interpreted are positive, it is seen that they do not adopt the freely shaped mosque designs. It was revealed that the awareness level of the users should be increased, and informative seminars, conferences and TV programs should be organized by the experts.

Keywords: Visual Perception, Urban Identity, Sociological Analysis, Imitation in Architecture

¹ Sorumlu Yazar / Corresponding Author: Merve ÖZKAYNAK YOLCU, Amasya Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Amasya / Türkiye, merve.ozkaynak@hotmail.com, Geliş Tarihi / Received: 23.12.2022, Kabul Tarihi / Accepted: 30.04.2023, Makalenin Türü / Type of Article (Araştırma – Uygulama / Research -Application), Çıkar Çatışması / Conflict of Interest: Yok / None, Etik Kurul Raporu Yok / None Ethics Committee Report Unavailable

GİRİŞ

İslam mimarisinin başlıca eserlerinden biri olan cami yapıları Mescid-i Nebeviye'den Şam'daki Ümeyye Cami'sine, Samarra Ulucami'sinden, İran'ın Eyvanlı camilerinden Kurtuba Cami'sine kadar çeşitli form, biçim, stil ve üslupta arayışlarıyla karşı karşıya kalmıştır. Memlükler, Selçuklu ve Osmanlı Dönemi'nde gelişim gösteren cami mimarisini birbirinden farklı tipolojide biçimlenmiştir. İslam ülkelerinde farklı iklim bölgelerinin özelliklerine göre şekillenen cami mimarisini 20. yy.'da ise farklı arayışlara sahne olmuştur. Türkiye'de çağdaş cami mimarisine dair literatür incelendiğinde; en eski çalışma Arkitekt Dergisi'nde 1931 yılında yayımlanan ve silindirik biçimi ile yeni form arayışında olan Mimar Burhan Arif'in projesidir (Arif, 1931:329). Arkitekt Dergisi'nde 1953'de yayımlanan Emin Artan'ın projesinde harim kısmının üzerinin beşik tonoz şeklinde tasarlandığı görülmektedir (Ertam, 1953:181).

Arkitekt Dergisi'nde 1969'da yayımlanan Mimar Mehmet Sakib Altay'ın dairesel plan şemasına sahip kubbeli bir cami olan Şikago Cami ise Türkiye dışında yapılan uygulamalar arasındadır (Altay, 1969:118). Yaşar Marulyalı ve Levent Aksüt tarafından tasarlanan cami projesi 1969'da Londra Merkez Camisi Mimari Proje Yarışması'nda ikincilik ödülü almıştır (Yenal, 1969:46). 1969'da Uluslararası İslamabad Camisi Proje Yarışması'nda ise Mimar Vedat Dalokay tarafından tasarlanan cami projesi birincilik ödülü almıştır (Anonim, 1969:33).

Kontrolsüz kentleşmenin hızlandığı dönem

olan 1960'larda çağdaş üslup arayışındaki camilerin sayısı oldukça azdır. Eyüpgiller (2006:1); 1960'larda takip eden 50 yıllık dönemde binlerce caminin, tarihi dönemlerin mimari üsluplarının deforme edilmiş kötü edilmiş kopyalarının uygulandığını belirtmiştir. 20. yy.'ın sonunda ise kentlerin kimlik sorunsalını oluşturan niteliksiz cami mimarisine bir tepki doğmuş ve 1990'larda cami tasarımlarında özgün arayışlar başlamıştır.

Çalışma kapsamında cami mimarisindeki kuramsal yaklaşımlar ulusal ve uluslararası literatür taranmıştır. Bu kapsamda Allahham (2019:215); çağdaş caminin bugünkü sembolik metamorfozunu problem olarak belirlemiştir. Çalışmasında köklü kültürel kodların değişmesiyle cami kodlarının da değiştiğini belirtmiştir. Cami mimarisinde geleneksel ve çağdaş tasarımlara yönelik pek çok çalışma; cami mimarisinde gelenekselin taklit edilmesi eleştirilerek ve geleneksele saygılı çağdaş tasarımların yapılması gerektiği belirtmektedir (Khan, 1989:53; Rasdi ve Utaberta, 2010:7; Sack, 2001:45; Serageldin, 1996:16-17). Uzmanların görüşlerini baz alan bu çalışmalarda mimarlar, yerel yönetimler ve cami yaptıran kişi ya da kurumların bilinçlendirilmesi üzerine yoğunlaşmaktadır. Serageldin (1990:11-22) çalışmasında; cami fonksiyonunun değişimini ve sembolizmini inceleyerek, dönüşümün geçmişle bağlantısını, gelenek ile modernizm arasındaki ikilemi sosyo-kültürel dokudaki yeri üzerinden incelemiştir. Asad vd. (2002:288) ise; caminin çağdaş Müslüman toplumundaki yerini araştırarak, ideolojik

yapının toplum üzerine yansımalarının ve tipolojik değişiminin tarihsel, sosyolojik, antropolojik ya da psikolojik açılardan bakılması gerekliliğini vurgulamıştır. El-Husseiny (2022:39-40) günümüz cami mimarisinin yeniden tanımlanmasına ihtiyaç duyduğunu ve gelecekte iz bırakacak önemli bir tipolojinin fenomenolojik gelişimine katkı sağlaması gerekliliğini ifade etmiştir. Jahic (2022:170), kentsel yapıların değiştiği noktalarda cami yapılarının da mevcut kentsel dokuya uyumlu bir tavır göstermesini ifade etmiştir. Cami mimarisi konusundaki tartışmalar doğrultusunda bu çalışmada, tasarım eleştirilerinin farklı bir bakış açısı ele alınarak sosyolojik boyutunun halkın görüşleri üzerinden bilinç düzeylerinin değerlendirilmesi hedeflenmiştir.

AMAÇ

Çağdaş cami mimarisine yönelik tasarımlar son yirmi yılda literatüre konu olmasına rağmen, alanında uzman olan akademisyenler, koruma uzmanları, yerel yönetimler, mimar ve mühendis odaları, dernekler ve sendikalar gibi çeşitli kişi, kurum ya da kuruluşlar tarafından eleştirilmeye devam etmektedir. Fakat camilerde farklı kimlik arayışlarında önemli bir girdi ve geri dönüt sağlayan kullanıcının bakış açısı ile konunun ele alınması gerekmektedir. Bu çalışmada cami mimarisinde farklı yaklaşımlara yönelik kullanıcının algısını ölçmek, halkın bilinç düzeyini tespit etmek ve çağdaş cami mimarisinde kimlik arayışlarına farkındalığını saptayarak, sorunlara yönelik çözüm yollarının belirlenmesi amaçlanmıştır.

KAPSAM

Bu çalışma kuramsal ve alan araştırması olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk aşaması olan kuramsal bölümde cami mimarisi üzerine ulusal ve uluslararası literatür araştırması yapılmıştır. Kavramsal çerçeve içinde kimlik kavramı, cami mimarisinde kimlik ve çağdaş cami tasarımlarında biçimsel arayışlar incelenmiştir. Kavramsal çerçeve bağlamında cami mimarisinde halkın görüşünü belirlemek amacıyla yapılan anket verilerinden elde edilen bulgular doğrultusunda sonuçlar grafiklerle ortaya konulmuştur. Çalışmanın sonuç bölümünde ise kullanıcının cami tasarımlarına algısının bilinçlendirilmesine yönelik öneriler sunulmuştur.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Cami tasarımlarında farklı mimari üsluplara yönelik kullanıcı algısını araştırmayı amaçlayan bu çalışmada, yöntem olarak ilk aşamada ulusal ve uluslararası literatür taraması yapılmıştır. Cami mimarisinde klasik üslup ve yenilikçi yaklaşımlar incelenerek, Dünya’da ve Türkiye’de yer alan tasarımlara yönelik eleştirel değerlendirmeler araştırılmıştır.

Mekan ve mekanın çekicilik özelliği kentte yaşayanların toplanma ve dağılma alanlarını belirlediğinden kullanıcılar fiziksel mekanla sürekli etkileşim halindedirler. Bir alanda yaşayanların ya da yapıların kullanıcılarının fiziksel mekan algıları ve mekanın fiziksel özellikleri arasındaki ilişkinin bilinmesi, mekansal yapılaşmanın öğrenilmesi önemlidir (Gündoğdu ve Ünveren, 2020:37).

Bu doğrultuda kent simgelerinden biri olan çağdaş cami mimarisinde kullanıcıların görüşlerini araştırmak amacıyla Konya örnekleminde anket çalışması yapılmıştır. Çalışma kapsamında Konya'nın Selçuklu İlçesi cami kullanıcıları çalışmanın evrenini oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında Selçuklu İlçesi'nde bulunan toplam 376 caminin yaklaşık 188 bin kapasitesi olduğu belirlenmiştir. Newbold (2000:243-281)'un oransal örnek hacmi formülünden yararlanarak, anket uygulanacak kullanıcı sayısı 90-100 kişi arasında olduğu belirlenmiştir. Çalışma kapsamında hazırlanan anket formu 25 kişi üzerinde ön teste tabi tutulmuş ve kontroller yapılarak 110 kişi üzerinde uygulanmıştır. Bu anketlerden 11'i geçersiz sayıldığından 99 anket verisi çalışma kapsamına dahil edilmiştir. Anket verilerinin analizinde IBM Statistical Package For The Social Sciences (SPSS) programı kullanılmıştır. Kullanıcıların çağdaş cami mimarisinde görüşlerini belirlemek amacıyla; verilerin toplanması için 95 sorudan oluşan anket formu 4 bölüm şeklinde hazırlanmıştır. Anketin ilk bölümünde kullanıcıların demografik bilgileri içeren 6 soru yer almaktadır. Anketin ikinci bölümünde algılarını ve fikirlerini ölçmeyi hedefleyen 7 adet şıklı soruya yer verilmiştir. Anketin üçüncü bölümünde cami mimarisi ve tasarımında kullanılan yapısal elemanlar ve ek fonksiyonlar hakkında düşüncelerini ölçmeyi hedefleyen 5'li likert tipinde 16 adet soruya yer almaktadır. Anketin son bölümünde ise geleneksel, gelenekselin yorumlandığı, gelenekselin kopyalandığı ve zıt/özgür biçimlenişe sahip farklı cami mimarisine yönelik halkın görüşlerini almak

amacıyla her kategoride üçer örnek seçilmiştir. Bu bölümde 5'li likert tipinde 11 örnek için 6'şar soru yöneltilmiştir.

ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Konya İli Selçuklu İlçesi cami kullanıcıları çalışmanın evreni ile sınırlandırılmıştır. Araştırmaya kısıt getirilerek, alan araştırması bölümünde uygulanan anket yöntemi Konya Selçuklu İlçesi'nin cami kullanıcıları olan 188 bin kullanıcı evrenini kapsamaktadır.

ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Literatür araştırması kapsamında cami tasarımlarında geleneksel cami mimarisinin kopyalanması, yorumlanması ya da yeni üslup arayışı mimarlar, koruma uzmanları ve alanında uzman akademisyenler tarafından 1960'lı yıllarda başlayan ve günümüze kadar olan süreçte sıklıkla eleştirilmiştir. Caminin sembolizmi ve taşıdığı anlam tartışılarak; bir grup Klasik Osmanlı mimarisi olan 16. yy. cami mimarisinin devamlılığının korunması gerekliliği ve dönemin mimari özelliklerinin taklit edilmesini savunurken, diğer grup tarafından ilk görüş ağır eleştirilerek çağın teknolojisinin kullanıldığı özgür biçimlenen tasarımların yapılması gerekliliği vurgulanmıştır. Ancak çalışmalarda tasarımın önemli bir faktörü olan kullanıcı perspektifinin göz ardı edildiği tespit edilmiştir. Çalışmanın ana problemini "cami mimarisi tasarımında farklı yaklaşımlara yönelik kullanıcının algısının ölçülmesi" oluştururken, ele alınan alt problemler ise şunlardır:

- Kullanıcıların cami mimarisinde biçimsel kimlik arayışlarına farkındalık düzeyleri nedir?
- Kullanıcıların kopyalanan cami mimarisinin özgünlük sorununa tutumları olumlu mudur?
- Kullanıcıların özgür biçimlenen cami mimarisine tutumları olumsuz mudur?
- Kullanıcıların cami tasarımlarında kimlik arayışlarına dair bilinç düzeyleri nedir?
- Kullanıcıların çağdaş cami mimarisinden beklentileri nelerdir?

ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ

Araştırma problemleri doğrultusunda ortaya konulan hipotezler şunlardır:

H¹: Kullanıcıların gelenekselin kopya edildiği cami mimarisine tutumları olumsuzdur.

H²: Kullanıcıların gelenekselin yorumlandığı cami mimarisine karşı tutumları olumludur.

H³: Kullanıcıların özgür biçimlenen cami mimarisine karşı tutumları olumludur.

H⁴: Kullanıcılar cami mimarisinin yapısal öğelerinin taklit edilmesini desteklememektedirler.

KURAMSAL ÇERÇEVE

Klasik cami mimarisi dini, siyasi ve simgesel niteliğinden dolayı önemini korumuştur. İslam mimarisinin tarihsel süreci içinde gelenekselleşmiş bir tipolojisi oluşmuştur. Kubbe, minare, mihrap, minber ve avlu gibi elemanlar cami mimarisinin temel öğeleridir. Farklı iklim bölgelerine ve kültürlere göre

değişiklikler göstermesine rağmen cami yapısının işlevi, sembolik değeri, anıtsallığı ve politik önemi değişmemiştir. Buluşma ve toplanma merkezi olan cami yapıları modernizm ile ibadet dışında kalan ek işlevlerini kaybetmiş ve sosyo-kültürel fonksiyonlardan ayrıştırmıştır. 20. yy.'da ise simgesel ilke ve öğeler mimarlar tarafından yorumlanmaya başlamış ve farklı kuramsal yaklaşımlarla modern arayışlar başlamıştır. Khan (1989:53) cami tasarımında bölgesel yaklaşımlar, mevcut imgeleri popülist olmak için kullanmak, özgünlük sorunlarını gündeme getiren yerel imgeler ve eski ile yeninin bir sentezini yaratmaya çalışmak olmak üzere dört adet yaklaşım belirlemiştir. Serageldin (1996:17) cami mimarisinde yaklaşımları popüler (yerel) yaklaşım, geleneksel yaklaşım, popülist yaklaşım, uyarlanabilir modern yaklaşım ve modernist yaklaşım olarak sınıflandırmıştır. Uluslararası literatürde kabul gören Jahic (2008:7)'in yaklaşımına göre ise; cami mimarisi vernaküler, tarihselcilik, bölgeselcilik, modern ifade olmak üzere dört kategoride incelenmektedir:

Vernaküler Mimari; yerel mimari dil olarak tanımlanmaktadır (Khan, 1990:124). Bir mimardan ziyade yerel duvar ustası ya da topluluk tarafından inşa edilen geleneksel bir mimari kullanılmaktadır (Serageldin, 1996:16). Konsepti, sade işlevi, özgün malzemeleri, tekniği ve üslubu ile ait olduğu çevrenin dinamiklerini yansıtan cami tasarımı süreklilik arz etmektedir (Jahic, 2008:16). Geleneksel mimarinin destekçisi kabul edilen Mısırlı mimar Hassan Fathy tarafından tasarlanan yapılar vernaküler

mimarinin örnekleri arasındadır. Fathy uyarlanmış geleneksel formlar kullanarak geleneksel inşaat yöntemleri ile yerel mimariyi devam ettirmiştir. Hassan Fathy'nin New Gourna, Luxor'daki camisi (1948), Lassina Minta'nın 1981-1983 Ağa Han Mimarlık Ödülü'nü alan Mali'deki Niono Ulu Camii (1973) ve El Hadji F. Barmou'nun tasarladığı 1986 Ağa Han Mimarlık Ödülü'nü alan Nijer'deki Yaama Camii vernaküler mimariye örnektir.

Tarihselcilik yaklaşımında; tasarımlar belirli tarihsel bir tarza atıfta bulunurken, bazı camilerde birden fazla üsluba atıfta bulunulmakta ve üslupların bir karışımı olarak sunulmaktadır (Khan, 1990:124). Orta çağ İslami stillerinden ilham alan tasarımlar, form ve dış duvar yüzeyi ile sınırlı kalmaktadır. Bazı cami tasarımları iki veya daha fazla üslubun sentezini gösterirken, bazıları sözde tarihi eserlerdir. Cami tasarlarken tamamen geleneksel formları, yapıları ve malzemeleri uygulayan az sayıda mimar vardır (Jahic, 2008:9). Müslüman toplumlarda tarihselcilik yaklaşımının devam ettiği yapı türlerinin başında cami mimarisi gelmektedir. Mimar Abdül Vahid El-Vakil tarafından 1987-1989 Ağa Han Mimarlık Ödülü'nü alan Mimar Michel Pinseau tarafından tasarlanan Suudi Arabistan'da yer alan Corniche Camii (1986) ve Casablanca'da inşa edilen II. Hasan Camii (1993) birer örnektir.

Bölgeselcilik yaklaşımında; bir bölgenin sosyal ve fiziksel bağlamına saygıya dayanan, yerel kültürü, coğrafi özellikleri, teknolojisi ve malzemelerini anlayarak yapılan uygulama yaklaşımıdır. Serageldin (1996:17) bu

yaklaşımı “geleneksel modern bir şekilde özümsemeye çalışmak” olarak belirtmektedir. Yaklaşım yerel biçimlerin oluşturduğu yerel mimariyi özümseyerek, çağdaş teknolojilerin ve biçim kavramlarının kullanımını sağlamayı amaçlanmaktadır. Bu yaklaşımda belirli geleneksel biçimler soyutlanabilir ve modern bir bağlamda yeniden yorumlanabilir (Jahic, 2008:11-13).

Khan (1990:124)'ın çağdaş-klasik olarak ele aldığı ve William Curtis gibi yazarlar tarafından post-modern klasisizm olarak adlandırılan yaklaşımda İslam'da klasik olarak kabul edilen tarihsel üsluplara atıfta bulunarak, bilinçli bir araştırma ile orijinalin yeniden yorumlanarak eklektizme ya da senteze yol açtığını belirtmektedir. Atelier Enam ve Adhi Moersid tarafından tasarlanan 1984-1986 Ağa Han Mimarlık Ödülü'nü alan Cakarta'da yer alan Said Naum Camii (1977) ve Asem Badran ile Dar Al Omran tarafından inşa edilen Riyadh'da bulunan Imam Turki bin Abdullah Camii (1992) örnek olarak verilebilir.

Modern yaklaşım; saf geometrik ve soyut şekillerle buna karşılık gelen çağdaş teknolojinin kullanımı ile karakterize edilmektedir. Orijinalliği ve yeniliği ifade etmeyi amaçlayan bu yaklaşım geleneksel formları, dekorasyonu ve sembolizmi terk etmeyi gerektirmektedir (Jahic, 2008:15-17). 20. yy.'da özgünlüğün en önemli kaygı haline geldiği yaklaşım olan modern uygulamalarda geçmişten tamamen koparak, mimarın tasarımı ya da eğitimli müşteri ile ilerlemektedir (Khan, 1990:124). Bu yaklaşımda tasarımcı yön, minber, mihrap ve minare gibi temel işlevsel gereksinimleri

karşılama eğiliminde olmakla birlikte cami ve biçimsel elemanlarda modern form arayışındadır (Jahic, 2008:15). Mimar Zlatko Ugljen tarafından tasarlanan ve 1981-1983 Ağa Han Mimarlık Ödülü sahibi Visoko'daki Sherefudin Camii ile Haider (1980:123-125) tarafından tasarlanan Indiana'da Kuzey Amerika İslami Öğrenciler Camii daire, kare ve sekizgen gibi farklı formların kullanılması ile örnektir.

ALAN ARAŞTIRMASI

Bu çalışma kapsamında incelenen cami tasarımları Jahic (2008:5)'in yaklaşımı baz alınarak dört bölümde sınıflandırılmıştır. Çalışma kapsamında biçimlenmeler geleneksel cami mimarisi, gelenekselin kopyalandığı cami mimarisi, gelenekselin yorumlandığı cami mimarisi ve cami mimarisinde zıt yaklaşımlar olmak üzere dört kategoride sınıflandırılmıştır:

Geleneksel Cami Mimarisi

İslam kültürünün fiziksel çevreye yansıması olarak nitelendirilen cami mimarisi Emeviler, Abbasiler, Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı dönemlerinde inşa edilen örnekleri, geleneksel cami mimarisi olarak adlandırılmaktadır. Kırsal alanlarda vernaküler mimarinin birer örneği olan geleneksel camiler ya da mescitler yerel duvar ustaları tarafından inşa edilmiştir. Selçuklular Karahanlı cami mimarisini ileri taşıyarak, İran'da ilk defa orijinal bir cami mimarisi meydana getirmişler ve kubbe dıştan hakim bir görünüşe sahip olmuştur (Aslanapa, 1955:1196). Diyarbakır Ulu Cami(1091) enine planı kubbesizken, mihrap önü kubbelidir. Konya Alaaddin Cami ve

Kayseri Huand Hatun Cami'nde mihrap önü mekanı kubbe ile örtülüdür (Gürsoy, 2013: 244). Selçuklu Dönemi'nde camiler çift cidarlı olarak adlandırılan dıştan külah şeklinde yükselen mihrap önü kubbeli ve düz damlıdır. Osmanlı Dönemi'nde harimi tek bir üst örtü ile geçmek amacıyla kubbeli klasik dönem plan tipolojileri Edirne Üç Şerefeli Camii ile geliştirilmeye başlanmıştır. 16. yy.'da Mimar Sinan tarafından geliştirilen kare, altıgen ve sekizgen formda cami tipolojilerinin fil ayakları yardımıyla kubbe çaplarının genişletilmiştir.

Orta Çağ Müslüman dünyasında toplumun ibadethane mekanı cami, inananlar tarafından kutsal kabul edilen caminin geleneksel anlayışında ve kutsal karakterinde herhangi bir değişiklik yapılırsa yapının asıl işlevinin bozulacağı düşüncesi hakimdir (Asad vd., 2002:288). Bu nedenle kubbe, minare, mihrap ve minber dahil olmak üzere yapının tasarımı, formları ve özellikleri, genellikle insanların zihinlerinde yer eden tanıdık mimari imgelere uygun olarak yeniden üretilerek, yüzyıllar boyunca sürekli tekrarlanan şekilde tasarlanmıştır (Taib ve Rasdi, 2012:294). Geleneksel cami mimarisine örnek olarak Konya'da Anadolu Selçuklu Dönemi'nde inşa edilen Alaaddin Camii, Edirne'de Osmanlı Dönemi'nde yapılan Selimiye Camii ve Sultan Ahmet Camii alan araştırmasında kullanılmıştır.

Gelenekselin Kopyalandığı Cami Mimarisi

Gelenekselin kopyalandığı cami mimarisinde, klasik dönem camileri olarak adlandırılan Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait camilerin yapısal elemanlar, biçim, malzeme

ve renk gibi özelliklerin tekrarı söz konusudur. Bu cami mimarisinde geleneksel öğelerden kubbe, minare, tonoz ve kemer gibi elemanlar günümüz malzeme ve yapım teknolojisi ile birebir kopyalanarak plan tipolojisi ve biçimsel özellikleri taklit edilmektedir. Eyüpgiller (2006:1) toplumsal açıdan kutsal addedilen ibadet yapılarında kubbe ve minarenin sembolik değerini sorgulayarak, ilk camilerin kubbeli yapılar olmadığını savunmuş ve çelik ve betonarmenin keşfi ile kubbenin işlevinin son bulunduğunu ifade etmiştir. Bilgin Altınöz (2010:20) bu tür yaklaşımlarda cephelerin kopyalandığı yeni uygulamaların sadece bir dekor olarak inşa edildiğini ve mimarlığın cephe düzeyine indirildiğini vurgulamaktadır. Kazmaoğlu ve Tanyeli (1986: 42-43) taklit cami mimarisinde, eski üslup ve dönemlere özgü biçimleri çağdaş yapım teknikleri ile inşa etmenin, yeni bir yapıya eski bir yapının cephesinin giydirilmekten öteye gitmediğini ifade etmiştir. Bektaş (1991:73); korunacak olana yapılacak en büyük saygısızlığın onu kopyalamak olduğunu ifade ederek, çağın şartları içinde yapılan tarihi binaları günümüz yapım teknikleri ve teknolojileri ile taklit edilmesinin yenilikçi bir yaklaşım değil olmadığını ifade etmektedir. Madran (2001:34) bu görüşe katılarak, tasarımcıların taklitten kaçınmaları gerektiğini ve kentlerde eski ile yeni uyumunun taklit yoluyla elde edilemeyeceğini savunmaktadır. Norberg-Schulz (2001:43) ise tarihi yapıları taklit ederek yerin ruhu kavramına saygı gösterildiği anlamına gelmediğini, günün gereklilikleri ile bağlantılı olarak sürekli bir

yeniden yorumlanma gerektirdiğini belirtmektedir.

Venedik Tüzüğü'nün (ICOMOS, 1964:1) 9. maddesinde tarihi bir yapının onarımında "yapılması gerekli herhangi bir eklemenin mimari kompozisyonundan farkı anlaşılabilir ve gününün damgasını taşımalıdır." ifadesi yer almaktadır. 20. yy.'ın sonundan itibaren geleneksel mimari öğelerin oran ve orantısal ölçeğinin bozularak taklit edilmesi, farklı dönemlerin bir arada kullanılması ya da farklı yapılarda yer alan öğelerin birleştirilmesi özgün yapıdan farklı bir mimarinin oluşmasına neden olmaktadır. Kuban (2011:68); "Türkiye yarım yüzyılda dünyadaki bütün yeni kiliselerin ve sinagogların toplamından daha çok cami inşa etti. Hemen hepsi sözde klasik Osmanlı mimarisini örnek alan bu yapılar dünyadaki çirkin dini yapıların en zengin koleksiyonunu oluşturdu. Nedense kerpiç ve taş yapıdan çok katlı apartmana yağdan kıl çeker gibi kolaylıkla geçen halk, camisini yeniden tasarlamak gücünü gösteremedi. Taklit duvarına çarptı" diyerek karşı olduğunu belirtmiştir.

Öz (1954:12) ise "Kubbe meselesine gelince; Sinan'lar, Davud'lar, Mehmet Ağa'lar bugünkü malzemeleri bulsalar acaba yine kubbeye mi kalırlardı? Asla!" şeklinde görüşünü belirterek, günümüzdeki camileri kötü adaptasyonlar olarak ifade etmiştir. Kuban (1967:7) taklit yapılara sitemini "Eğer bir çağın stilini en büyük stil olarak düşünmek kabil olsaydı, o çağın içinde bir yapıda en büyük sanat eseri olarak kabul etmek ve ondan sonra bu büyüklerin büyüğünü aynen kopya etmek kâfi gelirdi."

şeklinde belirtmiştir. Aslına uygun kopyalama yaklaşımı ne kadar doğru uygulanmaya çalışılırsa çalışılırsa, kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılırken hiçbir bağlama tümüyle uymayan ve sürdürülebilirliği kuşkulu bir mimari nesneye indirgenmesine neden olabilir (Pasin ve Varinlioğlu, 2018: 177).

Literatürdeki tüm karşıt yaklaşımlara rağmen, günümüz camileri tarihi camilere benzer kubbeli, kemerli pencere, avlulu ve minareli camiler inşa etme trendinde olup, ancak betonarme karkaslı olarak inşa edilmektedir (Kaymaz ve Şenkal Sezer, 2017:95). Tarihi bir yapının taklit edilmesi mimari döneminin okunabilirliğin azalmasına neden olmaktadır. Alan araştırmasında gelenekselin kopyalandığı Ankara'da Vedat Dalokay'ın projesi yerine inşa edilen Kocatepe Camii (1987), İstanbul Çamlıca Camii (2019) ve Konya Hacıveysizade Camii (1996) seçilmiştir.

Gelenekselin Yorumlandığı Cami Mimarisi

Adapte edilebilir modern yaklaşım (Serageldin, 1996:17) olarak adlandırılan ve gelenekselin yeniden uyarlanarak ele alındığı biçimlenmeler gelenekselin yorumlandığı cami mimarisi olarak ifade edilmektedir. Tarihsel öğelerin yorumlama denemelerinde eski öğeler soyut birer kavrama indirgenerek çağdaştırılmaya çalışılmaktadır (Kazmaoğlu ve Tanyeli, 1986:43). Bu yaklaşımda anıtsal yapılarda kullanılan öğelerden kubbe, kemer, eyvan, sütun ve tonoz gibi tarihsel öge ya da ilkeler soyutlanarak tasarımın amacı, boyutu ve fonksiyonları doğrultusunda günümüze

uyarlanmaktadır. Yorumlama yaklaşımı, kapsamlı analizlerle elde edilen tasarım verilerinin çağdaş malzeme, teknoloji ve mimari dil kullanılarak geleneksel dokuyu/yapıyı yorumlayan çağdaş bir tasarım anlayışıdır (Karatosun, 2010:32).

Geleneksel cami mimarisinde kullanılan kubbe ve minare gibi yapısal elemanların analiz edilip yeniden yorumlanmasıyla yeni cami mimarisinde kullanılma anlayışını amaçlamaktadır. Alan araştırmasında Kazmaoğlu Mimarlık tarafından farklı boyutta iki kubbenin zeminde tasarlandığı Yeşilvadi Camii (2003), Vedat Dalokay tarafından kubbenin piramidal olarak yorumlandığı Pakistan Şah Faisal Camii (1988) ve Architekturbüro Paul Böhm tarafından modern malzeme ve geometrik biçimde tasarlanan kubbe ve minaresi ile Ditip Merkez Camii (2017) örnek olarak verilmiştir.

Cami Mimarisinde Özgür Biçimlenişler

Cami mimarisinde klasik cami mimarisinin çağın gerisinde kaldığını ileri süren mimarlar; klasik cami tipolojisini reddederek serbest, özgür ve yeni biçim denemeleri ile modern mimarlık ürünlerinin ortaya konulması gerektiğini savunmaktadır. Gelenekselin taklit edilmesi yaklaşımına karşı olarak doğan bu görüş; form, malzeme ve yapım teknikleri gibi çağın teknolojisi aracılığıyla kullanıcı gereklilikleri ve zamanın koşullarına uygun tasarımlarla kimlikli tasarımların elde edilebileceğini öne sürmektedir. 20.yy'ın sonlarına doğru gelenekselden farklı mimari eğilimlerin ortaya çıkmasıyla, modern

örnekler verilmeye başlanmıştır (Ateş Can ve Karabacak, 2022:151).

Sack (2001:45) önemli bir tarihi çevrede yeni yapı tasarımı yapılacağı zaman tek mümkün çarenin mimari bir tepki olarak kontrast yaratmak olduğunu savunmaktadır. Bu görüş tarihi yapıların mimari biçimi, oranları ve malzemesinin reddedilerek, yeni form, boyut ve malzeme arayışına girmeyi savunmaktadır.

Rasdi ve Utaberta (2010:7) cami tasarımlarında tarihselciliğin kozasından uzaklaşarak, tasarımın temel dayanağının sorgulanmasını savunmaktadır. Kazmaoğlu ve Tanyeli (1986:44) ise mimari biçimlerin somut gereksinme ve koşullara göre oluşturulması gerekliliğini vurgulayarak, ana amacı tarihten yararlanmak olmayan bir

mimar biçimlerini kendi mimari stiline dayanarak tasarlayabileceğini ifade etmektedir.

Sultanov (2023:24) çalışmasında geleneksel camilerin yanı sıra modern camilerinde turistik değerinin olduğunu belirtmiştir. Alan araştırmasında Çinici Mimarlık ofisi tarafından büyük bir bölümü toprak altında kalan caminin kubbe kısmı soyutlanarak tasarlanan 1995 Ağa Han Mimarlık Ödüllü TBMM Camii (1989), Emre Arolat tarafından eğimli bir arazide kubbesiz ve yerin altında tasarlanan Sancaklar Camii (2013), Endonezya'da Mimar Rıdvan Kamil tarafından küp şeklinde bir formda tasarlanan Al-Irsyad Camii (2010) örnek olarak seçilmiştir.

Geleneksel	Gelenekselin Kopyalandığı	Gelenekselin Yorumlandığı	Özgür Biçimlenişler
			
Selimiye Camii	Kocatepe Camii	Yeşilvadi Camii ¹	TBMM Camii ²
			
Süleymaniye Camii	Çamlıca Camii ³	Ditip Merkez Camii ⁴	Sancaklar Camii ⁵

¹ www.adnankazmaoglu.com/portfolio-100.html

² www.cinicimimarlik.com/tr/tbmm-camii

³ www.arkitera.com/gorus/altindan-camii/

⁴ www.boehmarchitektur.de/82-2/

⁵ www.emrearolat.com/project/sancaklar-mosque/

Alaaddin Camii

Haciveyiszade Camii

Şah Faisal Camii⁶Al-Irsyad Camii⁷

Şekil 1. Alan Araştırmasında Kullanılan Cami Mimarisi Örnekleri

Anketlerden elde edilen veriler istatistik programında işlenerek tek faktörlü frekans analizi, tanımlayıcı analiz ve farklı faktörler arasında ilişkiyi ortaya koymak amacıyla korelasyon analizi yapılarak sonuçlara ulaşılmıştır. Anketin ilk bölümünde katılımcıların demografik bilgilerini ölçmek amacıyla; cinsiyeti, yaşı, eğitim durumu ve gelir durumu hakkında sorular sorulmuştur. Anketin ikinci bölümünde kullanıcılara “Cami denildiğinde ilk aklınıza gelen öge hangisidir?”, “Bir camide kaç minare olması gerektiğini düşünüyorsunuz?”, “Kentlerimizdeki cami sayısı yeterli midir?”, “Kentlerimizde yeni yapılacak cami yapıları nasıl bir mimari tarzda yapılmalıdır?”, “Yeni yapılacak cami yapılarında nasıl bir malzeme kullanılmalıdır?”, “Camiye namaz kılmak dışında hangi amaç için gitmek isterdiniz?” ve “Kentlerimizde yeni yapılacak camilerin mimari üslupları nasıl olmalıdır?” olmak üzere yedi adet şıklı soru yöneltilmiştir. Anket uygulamasının üçüncü bölümünde kullanıcıların cami mimarisinde kullanılan yapısal öğelerin hangilerinin bulunmasının gereklilik düzeyini ölçmek amacıyla 5’li likert tipinde 16 adet soru yöneltilmiştir. Anket

kapsamında araştırılan cami yapısal elemanları kubbe, minare, mihrap, minber, taç kapı, müezzin mahfili, kadınlar mahfili, şadırvan, kütüphane, kitap satış bürosu, konferans salonu, el sanatları atölyesi, dükkanlar, kafeterya, Kur’an kursu ve dini rehberlik bürosudur. Anketin dördüncü bölümünde ise kullanıcıların cami tasarımlarının biçimsel algılarını belirlemek amacıyla “Cami etrafta gördüğüm camilerden farklıdır.”, “Cami yapısı olduğu anlaşılmaktadır.”, “Cami oldukça davetkardır.”, “Turistik değeri yüksektir, görmek isterim.”, “Yeni camilerin bu tarzda yapılmasını isterim.” ve “Cami hangi döneme aittir? Selçuklu Dönem, Osmanlı Dönem veya Modern Dönem” olmak üzere kullanıcılara altı adet tutum yöneltilmiştir.

BULGULAR

Anketin ilk bölümünde katılımcıların demografik bilgilerini ölçmek amacıyla yöneltilen sorulardan elde edilen anket verileri incelendiğinde; araştırmaya katılanların %61.6’sı erkek, %38.4’ü kadındır. Katılımcıların yaş durumu incelendiğinde; %52.9’u 15-25 yaş, %24.1’i

⁶ www.mimarizm.com/makale/sah-faisal-cami-vedat-dalokay_113495

⁷ www.archdaily.com/87587/al-irsyad-mosque-urbane

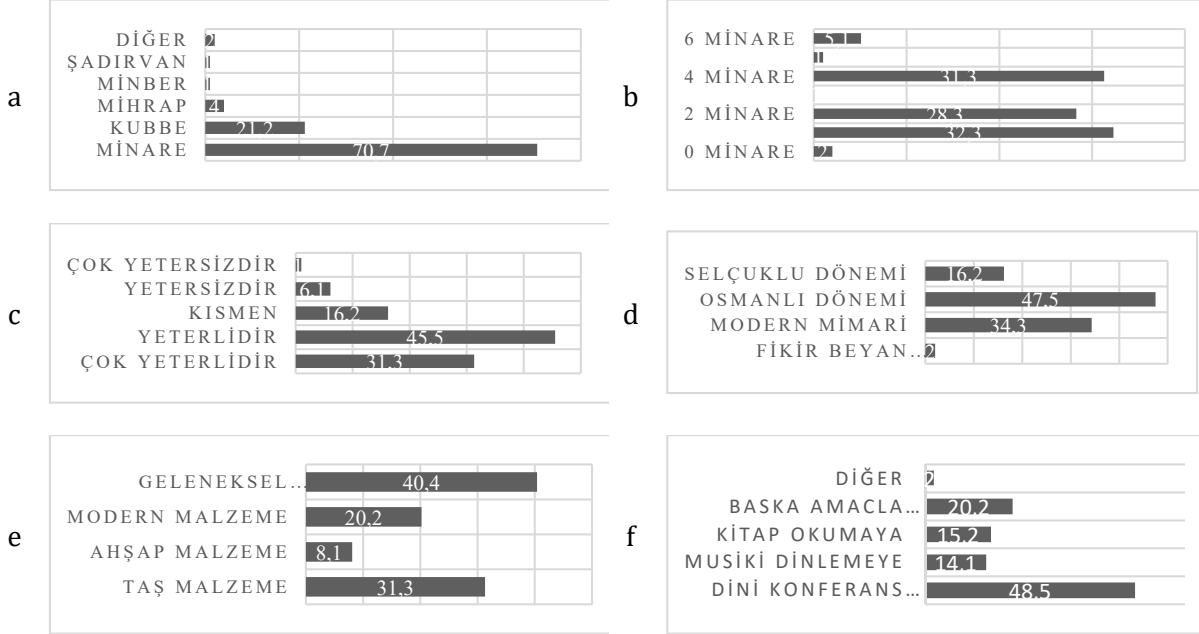
26-35 yaş, %13'ü 36-45 yaş, %6'sı 46-55 yaş, %3'ü 56-65 yaş ve %1'i 66-75 yaş aralığındadır. Katılımcıların %77'sinin 15-35 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılanların eğitim durumları incelendiğinde %2'si okuryazar değilken, %9.1'i ilköğretim, %26.3'ü ortaöğretim, %6.1'i önlisans, %48.5'i lisans, %8.1'i ise lisansüstü derecesine sahiptir. Katılımcıların yarısından fazlasının lisans ve lisansüstü eğitim durumuna sahip olduğu görülmektedir.

Ankete katılan kişilerin camiye algılamalarında öne çıkan yapısal elemanın belirlenmesi amacıyla "Cami denildiğinde ilk aklınıza gelen öge hangisidir?" sorusu sorulduğunda; %70.2'si minare, %21.2'si ise kubbe ile özdeşleştirdiğini ifade etmiştir (Tablo 1a). Ankete katılan kişilerin cami ve minareler hakkındaki algılarını araştırmak amacıyla "Bir camide kaç minare olması gerektiğini düşünüyorsunuz?" sorusu yöneltildiğinde %32.3'ü 1 minare, %31.3'ü 4 minare, %28.3'ü 2 minare olması gerektiğini ifade etmiştir (Tablo 1b). Katılımcıların %2'si ise yeni inşa edilen camilerde minare olmaması gerektiğini belirtmişlerdir. Ankete katılan kişilerin cami sayılarına dair bakış açılarını araştırmak amacıyla "Kentlerimizdeki cami sayısı yeterli midir?" sorusu yöneltildiğinde %45.5'i yeterli, %31.3'ü çok yeterli olduğunu ifade etmiştir. Katılımcılar kentlerde cami sayısının yeterli olduğunu ifade ederek, yeni cami yapılmamasını istediklerini vurgulamışlardır (Tablo 1c).

Ankete katılan kişilerin cami tasarımlarının üsluplarına dair bakış açılarını araştırmak

amacıyla "Kentlerimizde yeni yapılacak cami yapıları nasıl bir mimari tarzda yapılmalıdır?" sorusu yöneltildiğinde %47.5'i Osmanlı Dönemi cami mimarisi tarzında, %34.3'ü modern mimaride %16.2'si ise Selçuklu Dönemi cami mimarisi tarzında yapılmasını istediğini belirtmiştir. Katılımcılardan %63.7'si güncel tasarımlarda klasik üslupta cami tasarımlarının yapılmasını savunması dikkat çekmektedir (Tablo 1d). Katılımcıların camilerde kullanılacak malzeme özellikleri hakkındaki bakış açılarını ölçmek amacıyla "Yeni yapılacak cami yapılarında nasıl bir malzeme kullanılmalıdır?" sorusu yöneltildiğinde %40.4'ü geleneksel görünümlü modern malzeme, %31.3'ü taş malzeme, %20.2'si çelik ve cam gibi modern malzeme, %8.1'i ise ahşap malzeme kullanılarak inşa edilmesini istediğini belirtmiştir (Tablo 1e). Ankete katılan kişilerin camilere gidiş amaçlarını belirlemek amacıyla "Camiye namaz kılmak dışında hangi amaç için gitmek isterdiniz?" sorusu yöneltildiğinde; %48.5'i dini konferans dinlemeye, %15.2'si kitap okumaya, %14.1'i musiki dinlemeye gitmek isterken, %20.2'si başka amaçla gitmek istemediğini ifade etmiştir (Tablo 1f). Ankete katılan kişilerin cami tasarımlarının yere özgünlükleri hakkında bilinç düzeylerini ölçmek amacıyla "Kentlerimizde yeni yapılacak camilerin mimari üslupları nasıl olmalıdır?" sorusu yöneltildiğinde; %72.7'si kentin dokusuna uygun farklı üslupta camiler yapılmasını isterken, %22.2'si aynı mimari üslupta tasarımlar olması gerektiğini savunmuştur.

Tablo 1. Camilerin Yapısal Elemanları Hakkındaki Kullanıcı Görüşleri

Anketin üçüncü bölümünde kullanıcıların cami mimarisinde kullanılan yapısal öğelerin hangilerinin bulunmasının gereklilik düzeyini ölçmek amacıyla yöneltilen sorulardan elde edilen verilerde; cami öğelerinden kubbe, minare, mihrap, minber, müezzin mahfili, kadınlar mahfili, şadırvan, kütüphane,

konferans salonu, Kur'an kursu ve dini rehberlik bürosunun gerekli olduğunu ifade etmişlerdir. Taç kapının olması gerekliliği konusunda kararsız kalmışlardır. Ayrıca kitap satış bürosu, el sanatları atölyesi, dükkanlar ve kafeteryanın cami tasarımlarında gereksiz olduğunu belirtmişlerdir (Tablo 2).

Tablo 2. Cami Mimari Tasarımında Gerekli Öğeler Hakkında Kullanıcı Görüşleri

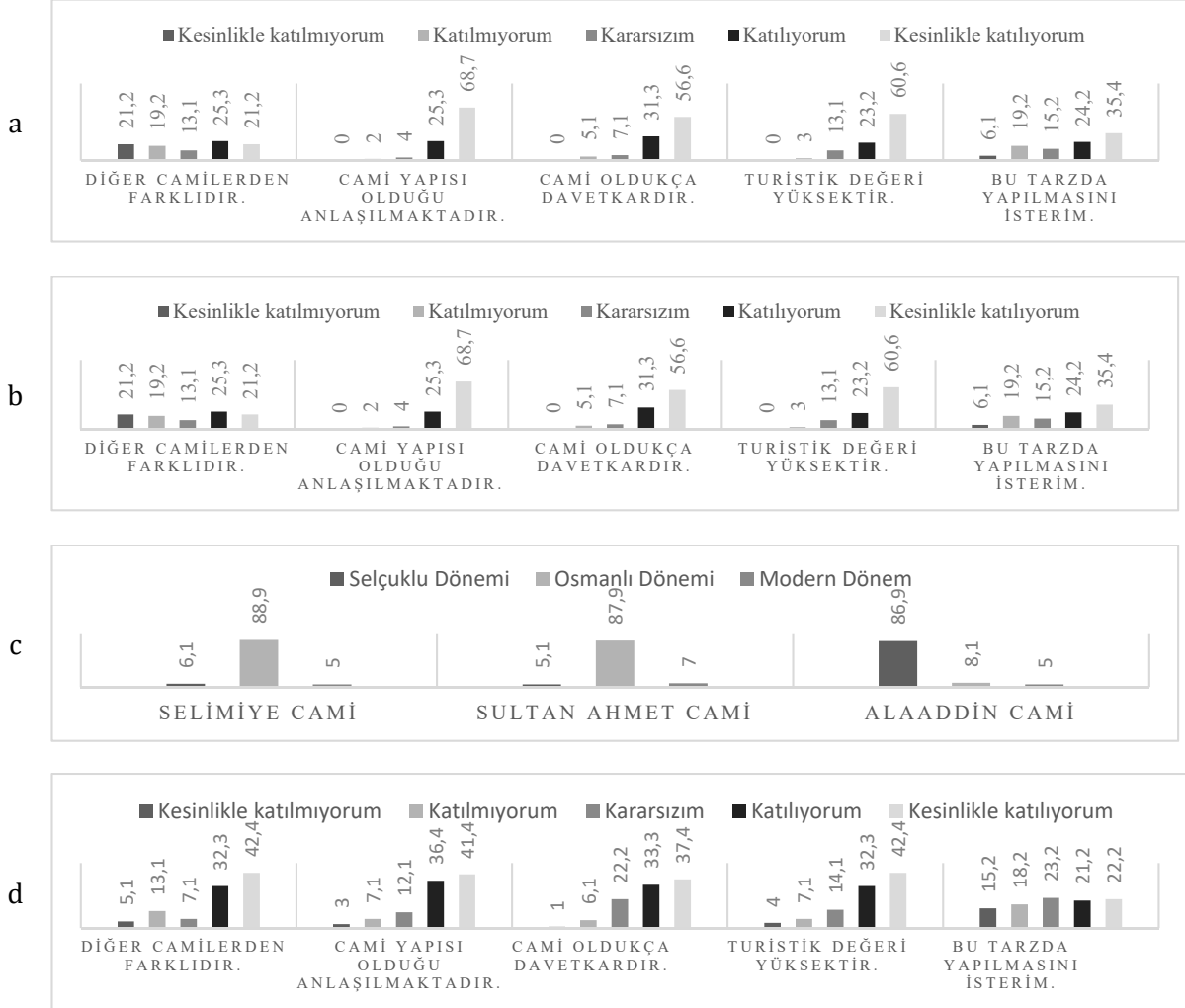
Öğeler	Hiç gerekli değil	Gerekli değil	Kararsızım	Gerekli	Çok Gerekli
KUBBE	27.1	11.1	31.3	48.5	
MİNARE	12.7	27.3	62.6		
MİHRAP	4.3	32.3	60.6		
MİNBER	8.1	37.4	52.5		
TAÇ KAPI	11.1	19.2	34.3	16.2	19.2
MÜEZZİN MAHFİLİ	14.1	12.1	40.4	32.3	
KADINLAR MAHFİLİ	9.1	38.4	49.5		
ŞADIRVAN	4.3	36.4	57.6		
KÜTÜPHANE	8.1	14.1	14.1	27.3	36.4
KİTAP SATIŞ BÜROSU	28.3	26.3	19.2	17.2	9.1
KONFERANS SALONU	13.1	21.2	24.2	29.3	12.1
EL SANATLARI ATÖLYESİ	27.3	31.3	20.2	14.1	7.1
DÜKKANLAR	28.3	40.4	17.2	7.1	7.1
KAFETERYA	27.3	31.3	15.2	18.2	8.1
KUR'AN KURSU	23.4	35.4	55.6		
DİNİ REHBERLİK	6.1	9.1	35.4	46.5	

Kullanıcıların Geleneksel Cami Mimarisine Yönelik Görüşleri

Çalışma kapsamında katılımcıların geleneksel cami mimarisine bakış açılarını ölçmek amacıyla Edirne’de yer alan Selimiye Camii, İstanbul’da bulunan Sultan Ahmet Camii ve Konya’da bulunan Alaaddin Camii örnekleri seçilmiştir. Selimiye Camii kategorisinde; “Cami etrafta gördüğüm camilerden farklıdır.” yönergesine katılımcıların %46.5’i katılırken, %40.4’ü katılmadığını belirtmiştir. “Cami yapısı olduğu anlaşılmalıdır.” yönergesine katılımcıların %94’ü, “Cami oldukça davetkardır.” ifadesine katılımcıların %87.9’u ve “Turistik değeri yüksektir, görmek isterim.” fikrine %83.8’inin katıldığını görülmektedir. “Yeni camilerin bu

tarzda yapılmasını isterim” yönergesine ise katılımcıların %59.6’sı katılırken, %25.3’ü katılmadığı belirtmiş, %15.2’si ise kararsız kalmıştır (Tablo 3a). Sultan Ahmet Camii kategorisinde; “Cami etrafta gördüğüm camilerden farklıdır.” yönergesine katılımcıların %56.6’sı katıldığını, %34.4’ü katılmadığını ve %9.1’i kararsız kaldığını belirtmiştir. “Cami yapısı olduğu anlaşılmalıdır.” yönergesine katılımcıların %92.9’u, “Cami oldukça davetkardır.” ifadesine katılımcıların %88.9’u ve “Turistik değeri yüksektir, görmek isterim.” fikrine %84.8’inin katıldığını görülmektedir. “Yeni camilerin bu tarzda yapılmasını isterim” yönergesine ise katılımcıların %63.6’sı katılırken, %23.3’ü katılmadığı belirtmiş, %13.1’i ise kararsız kalmıştır (Tablo 3b).

Tablo 3. Katılımcıların Geleneksel Cami Örneklerine Dair Görüşleri

Alaaddin Camii kategorisinde; “Cami etrafta gördüğüm camilerden farklıdır.” yönergesine katılımcıların %74.7’si, “Cami yapısı olduğu anlaşılmalıdır.” yönergesine katılımcıların %77.8’i, “Cami oldukça davetkardır.” ifadesine katılımcıların %70.7’si ve “Turistik değeri yüksektir, görmek isterim.” fikrine %74.7’sinin katıldığını görülmektedir. “Yeni camilerin bu tarzda yapılmasını isterim” yönergesine ise katılımcıların %43.4’ü katılırken, %33.4’ü katılmadığı belirtmiş, %23.21’si ise kararsız kalmıştır (Tablo 3c).

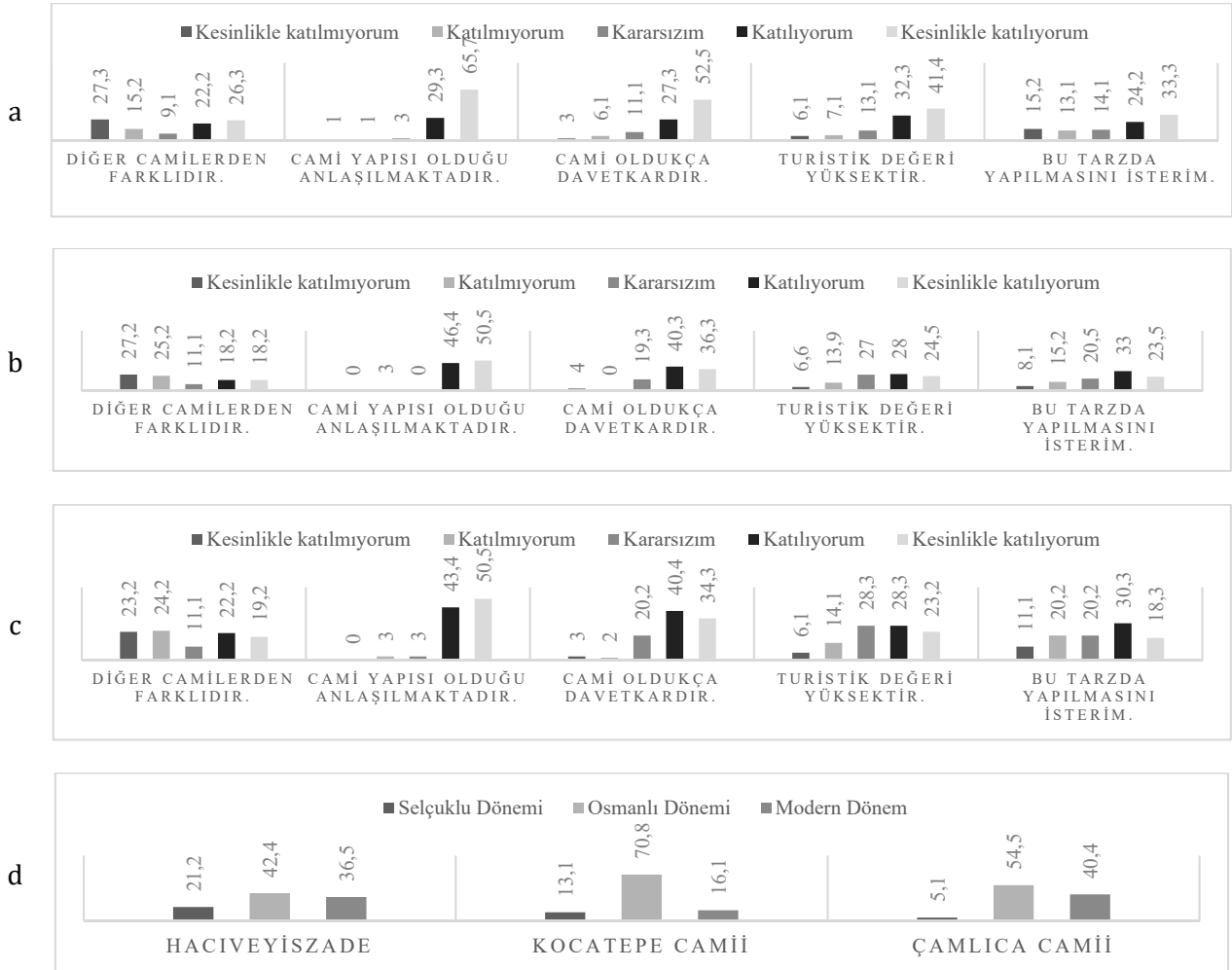
Geleneksel cami mimarisi örneklerinin dönemlerine dair algılarını belirlemek amacıyla sorulan soruya, katılımcıların %88.9’u Selimiye Camii’nin Osmanlı Dönemi’ne, %87.9’u Sultan Ahmet Camii’nin Osmanlı Dönemi’ne ve %86.9’u Alaaddin Camii’nin Selçuklu Dönemi’ne ait olduğunu belirtmişlerdir. Bu kapsamda kullanıcıların geleneksel cami mimarisinin üç örneğinin de ait oldukları dönemleri doğru tespit ettikleri görülmektedir (Tablo 3d).

Kullanıcıların Gelenekselin Kopyalandığı Cami Mimarisine Yönelik Görüşleri

Çalışma kapsamında katılımcıların gelenekselin kopyalandığı cami mimarisine bakış açılarını ölçmek amacıyla İstanbul'da bulunan Çamlıca Camii ve Konya'da bulunan Haciveyiszade Camii örnekleri seçilmiştir. Çamlıca Camii kategorisinde; "Cami etrafta gördüğüm camilerden farklıdır." yönergesine katılımcıların %48.5'i katılırken, %42.5'i

katılmadığını belirtmiştir. "Cami yapısı olduğu anlaşılmaktadır." yönergesine katılımcıların %95'i, "Cami oldukça davetkardır." ifadesine katılımcıların %79.8'i ve "Turistik değeri yüksektir, görmek isterim." fikrine %73.7'si katılmaktadır. "Yeni camilerin bu tarzda yapılmasını isterim" yönergesine ise katılımcıların %57.5'i katılırken, %28.3'ü katılmadığını belirtmiş, %14.1'i ise kararsız kalmıştır (Tablo 4a).

Tablo 4. Katılımcıların Kopyalanan Cami Örneklerine Dair Görüşleri

Kocatepe Camii kategorisinde; "Cami etrafta gördüğüm camilerden farklıdır." yönergesine

katılımcıların %36.4'ü katılırken, %52.4'ü katılmadığını belirtmiştir. "Cami yapısı

olduğu anlaşılmaktadır.” yönergesine katılımcıların %96.9’si, “Cami oldukça davetkardır.” ifadesine katılımcıların %76.6’si ve “Turistik değeri yüksektir, görmek isterim.” fikrine %52.5’i katılmaktadır. “Yeni camilerin bu tarzda yapılmasını isterim” yönergesine ise katılımcıların %56.5’i katılırken, %20.5’i katılmadığı belirtmiş, %23.3’ü ise kararsız kalmıştır (Tablo 4b). Haciveyiszade Camii kategorisinde; “Cami etrafta gördüğüm camilerden farklıdır.” yönergesine katılımcıların %41.4’ü katılırken, %47.4’ü katılmadığını belirtmiştir. “Cami yapısı olduğu anlaşılmaktadır.” yönergesine katılımcıların %93.7’si, “Cami oldukça davetkardır.” ifadesine katılımcıların %74.7’si ve “Turistik değeri yüksektir, görmek isterim.” fikrine %51.5’i katılmaktadır. “Yeni camilerin bu tarzda yapılmasını isterim” yönergesine ise katılımcıların %48.6’sı katılırken, %31.3’ü katılmadığı belirtmiş, %20.2’si ise kararsız kalmıştır (Tablo 4c). Gelenekselin kopyalandığı cami mimarisinde dönemsel özelliklerin belirlenmesi amacıyla sorulan soruya, katılımcıların %42.4’ü Haciveyiszade Camii’nin Osmanlı Dönemi’ne, %36.5’i modern döneme ve %21.2’si Selçuklu Dönemi’ne ait olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların %70.8’i Kocatepe Camii’nin Osmanlı Dönemi’ne, %16.1’i modern döneme ve %13.1’i ise Selçuklu Dönemi’ne ait olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların %54.5’i Çamlıca Camii’nin Osmanlı Dönemi’ne, %40.4’ü modern döneme ve %5.1’i Selçuklu Dönemi’ne ait olduğunu ifade etmiştir. Bu veriler doğrultusunda kullanıcıların

gelenekselin kopyalandığı cami mimarisindeki iki örneğinde ait oldukları dönemlerde yanıldıkları görülmektedir (Tablo 4d).

Kullanıcıların Gelenekselin Yorumlandığı Cami Mimarisine Yönelik Görüşleri

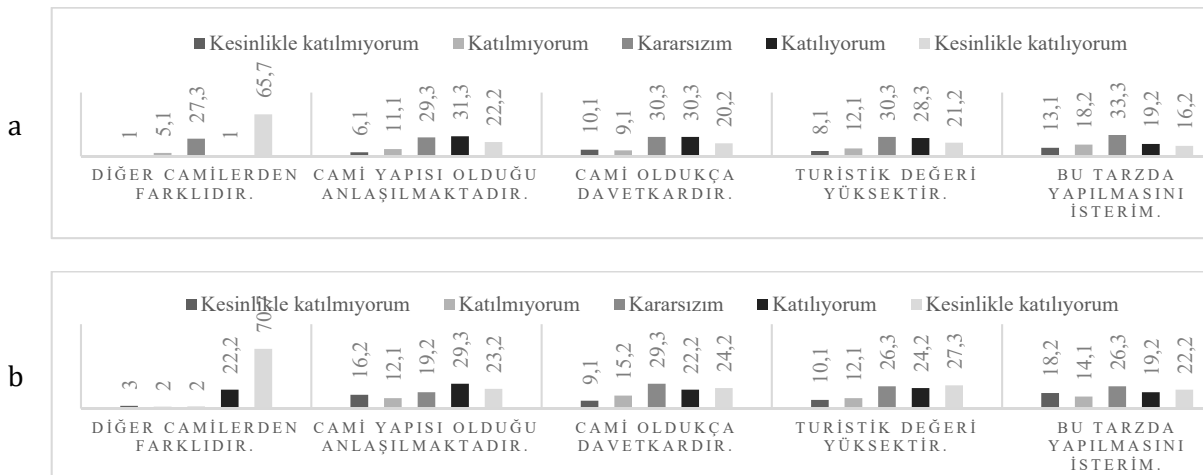
Çalışma kapsamında katılımcıların gelenekselin yorumlandığı cami mimarisine bakış açılarını ölçmek amacıyla İstanbul’da bulunan Yeşilvadi Camii, Ankara’da yer alan Doğramacızade Ali Sami Paşa Camii, Almaya Köln Ditip’de bulunan Merkez Camii ve Pakistan İslamabad’da bulunan Şah Faisal Camii örnekleri seçilmiştir. Yeşilvadi Camii kategorisinde; “Cami etrafta gördüğüm camilerden farklıdır.” yönergesine katılımcıların %65.7’si katılırken, %27.3’ü kararsız kalmıştır. “Cami yapısı olduğu anlaşılmaktadır.” yönergesine katılımcıların %53.5’i katılırken, 29.3’ü kararsız kalmıştır. “Cami oldukça davetkardır.” ifadesine katılımcıların %50.5’i katılırken, 30.9’u kararsız kalmış, 17.2’si ise katılmamıştır. “Turistik değeri yüksektir, görmek isterim.” fikrine 49.5’i katılırken, %30.3’ü kararsız kalmış, %20.2’si katılmamıştır. “Yeni camilerin bu tarzda yapılmasını isterim” yönergesine ise katılımcıların %35.+’ü katılırken, %33.3’ü kararsız kalmış, %31.3’ü ise katılmadığını belirtmiştir (Tablo 5a). Köln Ditip Merkez Camii kategorisinde; “Cami etrafta gördüğüm camilerden farklıdır.” yönergesine katılımcıların %92.9’u katıldığını belirtmiştir. “Cami yapısı olduğu anlaşılmaktadır.” yönergesine katılımcıların %52.5’i katılırken, %28.3’ü katılmadığını, %19.2’si ise kararsız kaldığını ifade etmiştir.

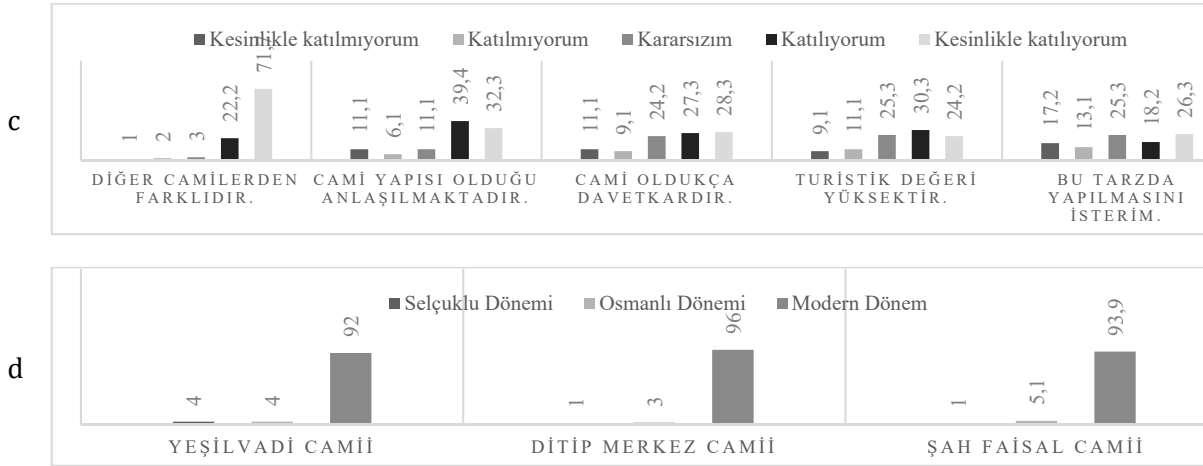
“Cami oldukça davetkardır.” ifadesine katılımcıların %46.4’ü katılırken, 29.3’ü kararsız kalmış ve %24.3’ü katılmamıştır. “Turistik değeri yüksektir, görmek isterim.” fikrine katılımcıların %51.5’i katılırken, %26.3’ü kararsız kalmış ve %22.2’si ise katılmadığını belirtmiştir. “Yeni camilerin bu tarzda yapılmasını isterim” yönergesine ise katılımcıların %41.4’ü katılırken, %32.3’ü katılmadığı belirtmiş, %26.3’ü ise kararsız kalmıştır (Tablo 5b).

Şah Faisal Camii kategorisinde; “Cami etrafta gördüğüm camilerden farklıdır.” yönergesine katılımcıların %93.9’u katıldığını belirtmiştir. “Cami yapısı olduğu anlaşılmaktadır.” yönergesine katılımcıların %71.7’si katılırken, %17.2’si katılmadığını, %11.1’i ise kararsız kaldığını ifade etmiştir. “Cami oldukça davetkardır.” ifadesine katılımcıların %55.6’sı katılırken, 24.2’si kararsız kalmış ve %20.2’si katılmamıştır. “Turistik değeri yüksektir, görmek isterim.” fikrine katılımcıların %54.5’i katılırken, %25.3’ü

kararsız kalmış ve %20.2’si ise katılmadığını belirtmiştir. “Yeni camilerin bu tarzda yapılmasını isterim” yönergesine ise katılımcıların %44.5’i katılırken, %30.3’ü katılmadığı belirtmiş, %25.3’ü ise kararsız kalmıştır (Tablo 5c). Gelenekselin yorumlandığı cami mimarisinde kullanıcı algısını belirlemek yöneltilen soruya, katılımcıların %92’si Yeşilvadi Camii’nin modern döneme, %4’ü Selçuklu Dönemi’ne ve %4’ü Osmanlı Dönemi’ne ait olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların %96’sı Ditiş Merkez Camii’nin modern döneme, %3’ü Osmanlı Dönemi’ne ve %1’i Selçuklu Dönemi’ne ait olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların %93.9’u Şah Faisal Camii’nin modern döneme, %5.1’i Osmanlı Dönemi’ne ve %1’i Selçuklu Dönemi’ne ait olduğunu ifade etmiştir. Bu veriler doğrultusunda kullanıcıların gelenekselin yorumlandığı cami mimarisindeki dört örnekte ait oldukları dönemlerde yanılmayarak, doğru tespit ettikleri görülmektedir (Tablo 5d).

Tablo 5. Katılımcıların Yorumlanan Cami Mimarisi Örneklerle Dair Görüşleri

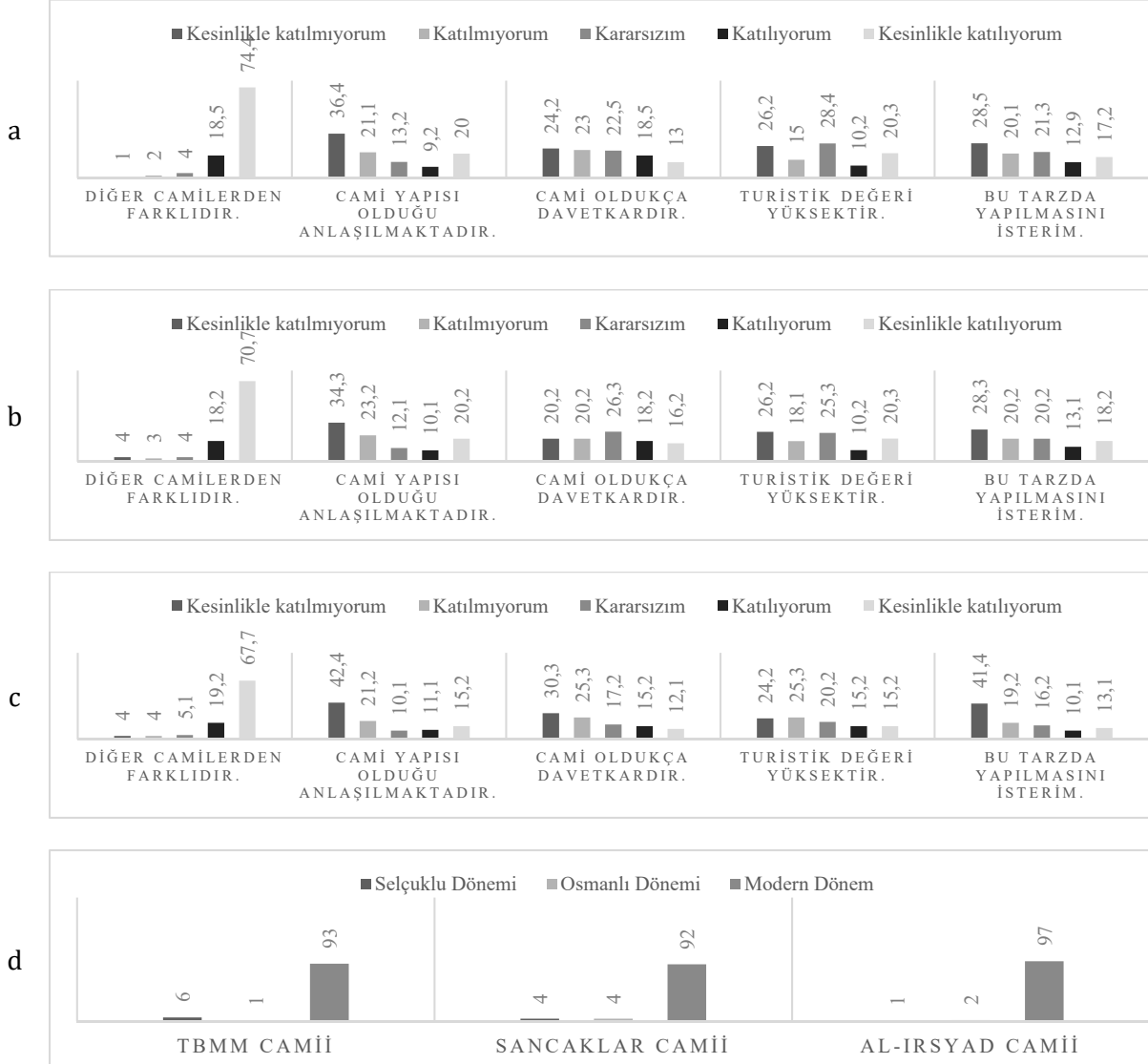
Kullanıcıların Özgür Biçimlenen Cami Mimarisine Yönelik Görüşleri

Çalışma kapsamında katılımcıların cami mimarisinde zıt yaklaşımlara/özgür biçimlenişlere bakış açılarını ölçmek amacıyla İstanbul'da bulunan TBMM Camii, Sancaklar Camii ve Endonezya Bandung'da yer alan Al-Irsyad Camii örnekleri seçilmiştir. TBMM Camii kategorisinde; “Cami etrafta gördüğüm camilerden farklıdır.” yönergesine katılımcıların %92.9'u katıldığını belirtmiştir. “Cami yapısı olduğu anlaşılmalıdır.” yönergesine katılımcıların %57.5'i katılmadığını ve %29.2'si katıldığı belirtirken, %13.2'si kararsız kalmıştır. “Cami oldukça davetkardır.” ifadesine katılımcıların %47.2'si katılmadığını ve %31.5'i katıldığını ifade ederken, %22.5'i kararsız kalmıştır. “Turistik değeri yüksektir, görmek isterim.” fikrine katılımcıların %31.2'si katıldığını, %35.5'i katılmadığını belirtirken, %28.4'ü kararsız kalmıştır. “Yeni camilerin bu tarzda

yapılmasını isterim” yönergesine ise katılımcıların %48.6'i katılmadığını ve %30.1'i katıldığını belirtmiş, %21.3'ü ise kararsız kalmıştır (Tablo 6a).

Sancaklar Camii kategorisinde; “Cami etrafta gördüğüm camilerden farklıdır.” yönergesine katılımcıların %88.9'u katıldığını belirtmiştir. “Cami yapısı olduğu anlaşılmalıdır.” yönergesine katılımcıların %57.5'i katılmadığını ve %30.2'si katıldığı belirtirken, %12.1'i kararsız kalmıştır. “Cami oldukça davetkardır.” ifadesine katılımcıların %40.4'ü katılmadığını ve %34.4'ü katıldığını ifade ederken, %26.3'ü kararsız kalmıştır. “Turistik değeri yüksektir, görmek isterim.” fikrine katılımcıların %44.3'ü katılmadığını, %30.5'i katıldığını belirtirken, %25.3'ü kararsız kalmıştır. “Yeni camilerin bu tarzda yapılmasını isterim” yönergesine ise katılımcıların %48.5'i katılmadığını ve %31.3'ü katıldığını belirtmiş, %20.2'si ise kararsız kalmıştır (Tablo 6b).

Tablo 6. Katılımcıların Özgür Biçimli Cami Örneklerine Dair Görüşleri

Al-Irsyad Camii kategorisinde; “Cami etrafta gördüğüm camilerden farklıdır.” yönergesine katılımcıların %86.9’u katıldığını belirtmiştir. “Cami yapısı olduğu anlaşılmaktadır.” yönergesine katılımcıların %63.6’sı katılmadığını ve %26.3’ü katıldığını belirtirken, %10.1’i kararsız kalmıştır. “Cami oldukça davetkardır.” ifadesine katılımcıların %55.6’sı katılmadığını ve %27.3’ü katıldığını

ifade ederken, %17.2’si kararsız kalmıştır. “Turistik değeri yüksektir, görmek isterim.” fikrine katılımcıların %49.5’i katılmadığını, %30.4’ü katıldığını belirtirken, %20.2’si kararsız kalmıştır. “Yeni camilerin bu tarzda yapılmasını isterim” yönergesine ise katılımcıların %60.6’sı katılmadığını ve %23.2’si katıldığını belirtmiş, %16.2’si ise kararsız kalmıştır (Tablo 6c).

Özgür biçimlenişlere örnek olarak yapıların hangi döneme ait olduklarına dair yöneltilen soruya, katılımcıların %32'si TBMM Camii'nin modern döneme, %6'sı Selçuklu Dönemi'ne ve %1'i Osmanlı Dönemi'ne ait olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların %92'si Sancaklar Camii'nin Modern döneme, %4'ü Selçuklu Dönemi'ne ve %4'ü Osmanlı Dönemi'ne ait olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların %97'si Al-Irsyad Camii'nin modern döneme, %2'si Osmanlı Dönemi'ne, %1'i ise Selçuklu Dönemi'ne ait olduğunu ifade etmiştir. Bu veriler doğrultusunda kullanıcıların cami mimarisinde özgür biçimlenişlere verilen iki örnekte ait oldukları dönemlerde yanılmayarak, doğru tespit ettikleri görülmektedir (Tablo 6d).

SONUÇ

Cami mimarisinin tipolojik gelişimi incelendiğinde ilk camiden günümüze kadar farklı plan şeması ve formda inşa edildiği bölgeye özgü farklı tasarım ve malzemede yapıldığı görülmektedir. İslam ülkeleri olan Türkiye, İran, Suudi Arabistan, Endonezya ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkelerde caminin biçimsel özelliği teknolojik gelişmelerle bir süreklilik göstermiştir. Tarihsel süreç içinde dönüşen ve çağa uyum sağlayarak ilerleyen cami tasarımları 1960'lı yıllardan itibaren mimarlık çevreleri tarafından eleştirilmektedir. Literatürde günümüz cami mimarisi taklit, yorum ve çağdaş yaklaşımlar olmak üzere üç bölüme sınıflandırılmaktadır. Bu çalışmada geleneksel ve çağdaş cami mimarisine dair kuramsal yaklaşımlar bağlamında kullanıcı

algısını ölçmek, sahte tarihselcilik yaklaşımında farkındalıklarını ortaya koymak ve özgür biçimlenişlere bakış açılarını belirlemek amacıyla; cami mimarisinin biçimlenmesine yönelik kullanıcı algısında biçimsel yanılgılar sorgulanmıştır.

Kullanıcıların cami mimarisine genel yaklaşımları incelendiğinde; katılımcıların büyük çoğunluğu yapısal elemanlardan minare ve kubbeyi cami ile özdeşleştirmişlerdir. Elde edilen veriler sonucunda; katılımcıların geleneksel cami mimarisini baz alarak anket sorularını cevapladığı ve klasik dönem etkisinde kaldıkları görülmektedir. Katılımcıların yarısından fazlası günümüzde yeni bir cami tasarlandığında geleneksel dönem mimari üslubunda ve geleneksel malzeme ya da geleneksel görünümlü modern malzeme şeklinde olmuştur. Bu sonuçlar katılımcıların geleneksel görünümlü klasik cami mimarisinin devamlılığını istediğini göstermektedir. Geleneksel cami mimarisi kategorisinde yer alan örnekler üzerinden katılımcılara yöneltilen soruların sonucunda yapıların cami olarak anlaşıldığı ve turistik değerinin yüksek olduğu yönünde görüşlere ulaşılmakta, katılımcılar yeni camilerin geleneksel mimari üslupta yapılmasını istediklerini belirtmişlerdir. Bu kategorideki geleneksel örneklerin yeniden inşa edilmesini savunan katılımcıların konu hakkında bilinç eksikliğinin olduğu tespit edilmiştir. Bu kategoride yer alan örneklerin dönemleri konusunda katılımcıların büyük çoğunluğu doğru yanıtı vererek, yapıların mimari bir kimliğinden söz edilebildiği ve kullanıcıların bilgi sahibi oldukları tespit edilmiştir.

Gelenekselin kopyalandığı cami mimarisi kategorisine verilen cevaplar incelendiğinde; cami yapısı olarak anlaşıldığını, davetkar olduklarını ve turistik değerlerinin yüksek olduğunu ifade ederken, etrafta gördükleri camilerden farklı olmadıklarını belirtmişlerdir. Kullanıcılar kopyalanan yapıların inşasının devamlılığını savunarak, taklit yapılar hakkında farkındalıklarının eksik olduğu ortaya koymaktadırlar. Kullanıcıların çoğunluğu modern dönem örnekleri arasında yer alan taklit örneklerin Osmanlı Dönemi anıtsal yapıları olduğunu ileri sürerek, bu yapıların kimlik karmaşası oluşturduğu ve yanıltıcı etkiye sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Gelenekselin yorumlandığı cami mimarisi kategorisinde katılımcılardan elde edilen veriler incelendiğinde; diğer camilerden ayrıştığı, cami yapısı olduğunun anlaşıldığı, davetkar olduğu ve turistik değerinin yüksek olduğu belirtilmiştir. Ayrıca yeni yapı tasarımlarının bu yönde yapılmasını savunarak, gelenekselin yorumlanmasına karşı çıkmadıklarını belirtmişlerdir. Gelenekselin yorumlandığı cami mimarisine karşı görüşte olan katılımcılar bulunmasına rağmen, çoğunluğun bu görüşü savunması kullanıcıların bilinçli oldukları göstermektedir. Bu nedenle birinci ve ikinci kategorideki yapıların kopya mimari olduğu hakkında halkın bilinçlendirilmesi gerekliliği öne çıkmaktadır. Bu kategorideki örneklerin modern döneme ait oldukları hakkında doğru yanıtı veren katılımcılar, dönem örneklerinin yanıltıcı etkisi olmadığını ortaya koymuştur. Özgür biçimlenen cami örneklerinden elde edilen bulgular; katılımcıların algısında bu camilerin diğer camilerden farklı olmalarına

rağmen, kullanıcılar cami yapısı olarak anlaşılmadığını ve davetkar olmadıklarını öne sürmektedir. Katılımcıların bu yapıların turistik değerinin olmadığını düşünmekte ve yeni tasarımların bu tarzda olmasını istememektedirler.

Çalışma kapsamında örneklem alanda yapılan anket sonuçları doğrultusunda kullanıcıların farkındalıkları incelendiğinde; yeni yapılacak cami tasarımlarının geleneksel camilerin mimari üslup ve anlayışında tasarlanması konusunda bilinç düzeylerinde eksiklik olduğu görülmüştür. Gelenekselin kopya edildiği cami örneklerinin turistik değerinin yüksek olduğu ve bu tasarımların devamlılığını savunarak, katılımcıların farkındalık düzeylerinin eksikliği belirlenmiştir. Yorumlanan cami tasarımlarının kullanıcı algılarını yanıltmadıklarını ve halk tarafından beğenildiği açıkça ortaya konulmuştur. Özgür biçimlenen çağdaş cami mimarisi örnekleri hakkında kullanıcılar, bu yapıların cami olduğunun anlaşılmadığını ve turistik değere sahip olmadığını belirtmişlerdir. Kullanıcıların modern cami tasarımlarını benimsemedikleri görülmektedir. Bu sonuçlara göre kullanıcıların çağdaş tasarımlar hakkında bilgilendirilmesi gerektiği ortaya konmuştur. Yapılan çalışma sonucunda ileri sürülen hipotezlerin doğruluğu test edilmiştir. Bu çalışmada, “Kullanıcıların gelenekselin kopya edildiği cami mimarisine tutumları olumsuzdur.”, “Kullanıcıların özgür biçimlenen cami mimarisine karşı tutumları olumludur.” ve “Kullanıcılar cami mimarisinde ve tasarımsal öğelerde taklit öğeleri

desteklememektedirler.” hipotezleri çürütülürken, “Kullanıcıların gelenekselin yorumlandığı cami mimarisine karşı tutumları olumludur.” hipotezi doğrulanmıştır. Mimarlar, akademisyenler veya koruma uzmanları sahte tarihselci uygulamalarını eleştirmeleri ve çağdaş tasarımların yapılmasını savunmasına rağmen, kullanıcıların kopya uygulamaları benimsedikleri görülmektedir. Kentlerin kimlik sorunlarından birini oluşturan sahte tarihselci uygulamaların önüne geçilmesi, özgün kent kimliğinin korunması ve sürekliliğin sağlanması amacıyla kullanıcının bilinçlendirilmesi gerektiği ortaya konulmuştur. Çağdaş ya da modern cami tasarımı söz konusu olduğunda mimarlar ve mimarlık eğitimi alan öğrencilerin yanı sıra

halkın da bu tasarımlara olan bakış açılarının olumlu yönde değiştirilmesi gereklidir. Bu kapsamda cami yaptıran kişilerin ya da cami kullanıcılarının yeni, özgürlükçü ve farklı biçimlenen tasarımlara karşı bilinçlendirilmesi sağlanmalıdır. Kent kimliğinin taklit ile sürdürülebilirliğinin sağlanmayacağı, sahte tarihselci uygulamaların kentin tarihini yansıtmadığı ve tarihi olanın kopyalanmasının kültürel mirasa saygılı bir davranış olmadığını ifade eden bilgilendirici ve yönlendirici çalışmalar yapılmalıdır. Çağdaş tasarımların toplum içinde olumsuz tepki görmemesi için kopya yapılar yerine modern ve güncel tasarımlar yapılması gerekliliği katılımcı planlama uygulamaları yürütülebilir.

KAYNAKÇA

- Allahham, A. (2019). Metamorphosis of Mosque Semiotics From Sacred to Secular Power Metaphorism-The Case of State Mosques. *Archnet-IJAR: International Journal of Architectural Research*, 13(1):204-217. Doi:10.1108/ARCH-11-2018-0001
- Altay, M. S. (1969). Şikago'da Bir Cami Projesi. *Arkitekt* (3):118-119.
- Anonim. (1969). Uluslararası İslamabad Camii Proje Yarışması. *Mimarlık*, (74):33-41.
- Arif, B. (1931). Kandilli Camii. *Arkitekt* (10):326-330.
- Asad, M. A., Arkoun, M., Frishman, M., Grabar, O., Khan, H. U., Serageldin, I. (2002). *The Mosque: History. Architecture Development & Regional Diversity*, 288.
- Aslanapa, O. (1955). *Türk Sanatı*. (I-II):1196.
- Bektaş, C. (1991). Korumak. *Mimarlık Dergisi*, 1:72-73.

- Bilgin Altınöz, A. G. (2010). Tarihi Dokuda 'Yeni'nin İnşası. *Ege Mimarlık*, IV(75):18-26.x.
- Ateş Can, S., Karabacak, Ş. (2022). İbadet Yapıları Bağlamında Tarihi Yapılarda Dönüşüm Olgusunun İrdelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 13(2):150-160.
- El-Husseiny, M. (2022). Analyzing Contemporary Mosque Philosophy and Design, *New Design Ideas*, ICCAUA2022:27-42.
- Ertam, E. (1953). Bir Cami Projesi. *Arkitekt*, (09-12):181-182.
- Eyüpgiller, K. K. (2006). Türkiye'de 20. Yüzyıl Cami Mimarisi. *Mimarlık Dergisi*, Eylül-Ekim(331):1, mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=48&RecID=1178.
- Gündoğdu, H. M., Ünveren, İ. O. (2020). Tekirdağ Merkez Kent Kimliğinin Mekana Yansıması. *Uluslararası Hakemli Tasarım ve Mimarlık Dergisi*, (19):32-68.

- Gürsoy, E. (2013). Günümüz Cami Mimarisinde "İlkesiz Yaklaşım". SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi (28):239-253.
- Haider, G. (1980). Islamic Architecture in Non-Islamic Environments. İçinde L. Safran (Ed.), Places of Public Gathering in Islam: Philadelphia, ss.123-125.
- Icomos. (1964). Venedik Tüzüğü, ss.1.
- Jahic, E. (2008). Stylistic Expressions in the 20th Century Mosque Architecture. A Scholarly Journal of Architecture and Urban Planning PROSTOR, 1(35):2-21.
- Jahic, E. (2022). Search of Contemporaneity in New Mosques: The Case of Bosnia and Herzegovina. İbn Haldun Çalışmaları Dergisi, 7(2):167-180.
- Karatosun, M. B. (2010). Geleneksel Dokularda Yeni Yapı Tasarımı: Alaçatı Örneğinin İncelenmesi. Ege Mimarlık, 4(75):32-35.
- Kaymaz, E., Şenkal Sezer, F. (2017). User Satisfaction Assesment of Indoor Environmental Quality In Today's Mosques: The Case of Nilufer, Bursa. Uluslararası Hakemli Tasarım ve Mimarlık Dergisi, (12):75-97.
- Kazmaoğlu, M., Tanyeli, U. (1986). 1980'li Yılların Türk Mimarlık Dünyasına Bir Bakış. Mimarlık, 24(2):31-48,
- Khan, H.-U. (1989). Meaning in Tradition: Today, An Approach to Architectural Criticism. R. Powel (Ed.), Traditional Approaches to Contemporary Architecture Singapore: Concept Media/The Aga Khan Award for Architecture, ss.53-64
- Khan, H.-U. (1990). The Architecture of the Mosque, an Overview and Design Directions. İçinde R. Powel (Ed.), Expressions of Islam in Buildings Singapore: Concept Media/The Aga Khan Award for Architecture, ss.109-127.
- Kuban, D. (1967). 20. Yüzyılın İkinci Yarısında 16. Yüzyıl Stilinde Cami Yaptırmayı Düşünenlere. Mimarlık Dergisi, 48(10):7.
- Kuban, D. (2011). Cami Tasarımında Sinan'ı İzlemek Bağlamında Uyarılar. Yapı, (353):68.
- Madran, E. (2001). Koruma İmar Planları ve Antalya Kaleiçi Örneği. Mimarlık Dergisi, 1:32-34.
- Newbold, P. (2000). Statistics for Business and Economics. New Jersey: Prentice-Hall International, ss. 243-281.
- Norberg-Schulz, C. (2001). Yer Kavramı Bağlamında Eski Çevrelerde Yapılaşma. Mimarlık Dergisi, (297):42-43.
- Öz, T. (1954). Yeni Yapılacak Camiler Münasebetiyle. Arkitekt, (9-12):188.
- Pasin, B., Varinlioğlu, G. (2018). Arkeolojik Çevre Bağlamında Yeni Yapı Tasarımı. Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi, (20):173-182.
- Rasdi, M. T. M., Utaberta, N. (2010). The Design of Mosques as Community Development Centres From the Perspective of the Sunna And Wright's Organic Architecture. Journal of Islamic Architecture, 1(1):1-7
- Sack, M. (2001). Eski ve Yeninin Bütünleşmesi. Mimarlık, (297):44-45.
- Serageldin, İ. (1990). Contemporary Expressions of Islam in Buildings: The Religious and the Secular Expressions of Islam in Buildings Singapore: Concept Media/The Aga Khan Award for Architecture, ss.11-22.
- Serageldin, İ. (1996). A Critical Methodology for Discussing the Contemporary Mosque. I. Serageldin & J. Steele (Eds.), Architecture of the Contemporary Mosque: Academy Editions, ss.8-19.
- Sultanov, A. N. (2023). Leading Traditions in the Formation of the Architecture of Modern Mosques, Web of Scientist: International Scientific Research Journal, 4(1):24.
- Talıb, M. Z. M., Rasdi, M. T. (2012). Islamic Architecture Evolution: Perception and Behaviour. Procedia Social and Behavioral Sciences, 49:293-303. Doi: Doi: 10.1016/j.sbspro.2012.07.027

ISSN Print: 2148-8142 Online: 2148-4880

Ocak / Şubat / Mart / Nisan Yılı: 2023 Sayı: 28 İlkbahar Yaz Dönemi

January / February / March / April Year: 2023 Issue: 28 Spring Summer Term

Yenal, E. (1969). Londra Merkez Camii Mimari Proje Yarışması Üzerine. Mimarlık, (74):46.

www.cinicimimarlik.com/tr/tbmm-camii (E.T. 05.09.2021)

www.arkitera.com/gorus/altindan-camii/ (E.T. 20.10.2021)

İNTERNET KAYNAKLARI

www.adnankazmaoglu.com/portfolio-100.html (E.T. 01.08.2021)

www.emrearolat.com/project/sancaklar-mosque/ (E.T. 05.09.2021)

www.boehmarchitektur.de/82-2/ (E.T. 01.08.2021)

www.archdaily.com/87587/al-irsyad-mosque-urbane (E.T. 05.09.2021)

www.mimarizm.com/makale/sah-faisal-cami-vedat-dalokay_113495 (E.T. 01.08.2021)

EXTENDED ABSTRACT

Introduction: Mosque structures, which are the main structure of Islamic architecture, have various forms, forms, styles, and styles, was shaped in different typologies in the Mamluks Period, the Anatolian Seljuk Period, and the Ottoman Period. Mosque architecture, which was shaped according to the characteristics of different climatic regions in Islamic countries, started different searches in the 20th century. At the end of the 20th century, there was a reaction against the identity problem of mosque architecture and in the 1990s, a search for unique and new contemporary mosque forms began designs. According to the accepted approach as a result of the international literature research; Mosque architecture is classified in four categories: vernacular, historicism, regionalism, and modern expression (Jahic, 2008:7; Khan, 1989:53; 1990:124; Serageldin, 1996:17). These approaches are like the approaches in new building design in the historical environment. In the literature, approaches in new building design in historical cities are classified as adaptation approach, imitation approach and contrast approach (Norberg-Schulz, 2001:43; Pasin ve Varinlioğlu., 2018:177). In this context, within the scope of the study, mosque designs are classified in four categories: traditional mosque architecture, imitation mosque architecture, adaptation mosque architecture and contrast approaches in mosque architecture. Mosque architecture, which is the physical environmental structures of Islamic culture, examples built during the Seljuk and Ottoman periods are called

traditional mosque architecture. In mosque architecture that imitates the traditional, the building elements, form, material, or colored copies of traditional mosques are built. In the adapted mosque architecture, traditional elements are abstracted and adapted with a modern approach. Architects, who claim that classical mosque architecture is behind the times, reject the classical mosque typology and argue that modern architectural products should be built with original, modern, and new form experiments. **Aim:** Although designs for contemporary mosque architecture have been examined in the literature, they have been criticized by various individuals, institutions, or organizations such as academicians, conservation experts, governments, architects, society, associations, and unions. The aim of this study is to measure the perception of the people towards different approaches in mosque architecture, to determine the level of perception of the public, to determine their awareness in their search for identity of contemporary mosque architecture. **Method:** The study consists of two parts: theoretical framework and case study. In the literature review, which is the first stage of the study, the historical development of mosque architecture, contemporary approaches and formal attempts in designs were investigated. In the case study, which is the second stage of the study, a survey was conducted to determine the perspectives of the participants on mosque designs. While the universe of the study is the mosque users of Konya Selçuklu District; 99 participants constitute. In the

study, a survey consisting of 95 questions was prepared according to the multiple-choice and 5-point Likert scale. **Findings and Results:** As a result of the data obtained in the category of traditional mosque architecture, it was determined that the participants who advocated the reconstruction of traditional examples had a lack of awareness about the subject. It has been determined that their awareness is lacking, as they advocate the continuation of the construction of buildings in which traditional examples are imitated in the category of imitation of traditional mosque architecture. At this point, it is necessary to raise the awareness of those who defend imitation architecture in the first and second categories. In the category of modern mosque architecture, they thought that the touristic value of mosques was not high and stated that they did not want new mosques to be built in this style. It has been clearly determined that the adapted mosque designs do not mislead the perceptions of the participants and are liked by the public. As a result of the findings, although historicist designs are frequently criticized by architects, designers, and academics; public opinion is ignored. In the study, it is clearly seen that it is necessary to prevent historicism, which is one of the identity problems of cities, and to increase public awareness for the sustainability of urban identity. Contemporary or modern mosque design emphasizes the positive changing of the ideas of the public as well as architects and architecture students. The public should be made aware that domed mosque architecture should be rejected, Islamic

culture's understanding perspective and new designs should be made. Informative and educational studies should be carried out stating that imitation will not ensure its sustainability, that the history of the city cannot be reflected with historicism, and that imitation the historical is not a respectful to cultural heritage.